

Ali lahko avtorske pravice spravijo AI na kolena?

Dr. Maja Bogataj Jančič, LL.M., LL.M., Inštitut za odprte podatke in intelektualno lastnino ODPI

Povzetek: "Ali lahko avtorske pravice spravijo umetno inteligenco na kolena?" Katere druge okoliščine lahko povzročijo, da se "izdelava" generativne umetne inteligence v (bližnji) prihodnosti dramatično spremeni. Ta kratek prispevek predstavlja možne izzive, ki jih avtorske pravice predstavljajo za "treniranje" strojev za velike količine podatkov. Različne jurisdikcije obravnavajo ta vprašanja različno. V ZDA se zakonitost teh dejavnosti preizkuša v številnih sodnih primerih. Ali gentlenski dogovori in pragmatične simbioze, ki so nam poznane "iz poslovnega modela iskalnikov" zagotavljajo zadostno podlago in/ali spodbudo tudi za poslovni model "izdelave" generativnega poslovnega modela umetne inteligence?

"Ali lahko avtorske pravice spravijo umetno inteligenco na kolena?" To vprašanje je že pred več kot letom in pol zastavila profesorica Pamela Samuelson v svojem predavanju *Copyright meets AI* na CITRIS in Banatao Institutu.¹ V predavanju se je posvetila vprašanju, ali "izdelava" generativne umetne inteligence, ki zahteva obdelavo ogromne količine podatkov, predstavlja težave z vidika avtorskega prava ali ne? Ali je v tem procesu strojnega "treniranja" dovoljeno uporabljati avtorsko zaščitena dela kot podatke za "treniranje"? Ali se takšna uporaba podatkov šteje za pošteno uporabo ali predstavlja reprodukcijo, ki je prepovedana z zakonom o avtorskih pravicah?

Takrat se je na ameriških sodiščih že začelo veliko sodnih postopkov, ki so jih sprožili avtorji ali imetniki pravic proti podjetjem, ki imajo v lasti tehnologijo generativne umetne inteligence: skupina umetnikov je vložila tožbo proti Stability AI zaradi domnevne posredne kršitve avtorskih pravic in kršitve Digital Millennium Copyright Act², Getty Images je prav tako sprožil tožbo proti Stability AI, ker naj bi brez dovoljenja ali nadomestila kopiral več kot 12 milijonov fotografij iz njihove zbirke, da bi usposobil svojo umetno inteligenco.³

Kljub tožbam je bil svet presenečen nad neverjetnimi zmožnostmi generativne umetne inteligence: mnogi so bili navdušeni nad rezultati, ki so jih ustvarili ChatGPT in podobni generativni modeli umetne inteligence⁴, ki so jih sprožili človeški ukazi. Številni strokovnjaki so bili zadržani in kritični ter so opozarjali na možne škodljive posledice, ki jih bodo ta močna orodja prinesla družbi in posameznikom ter planetu.⁵

¹ Samuelson, P., Copyright meets AI, a lecture at CITRIS and Banatao Institute, April 26, 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=6sDGIrVO6mo>;

² Andersen vs. Stability AI, available at: <https://storage.courtlistener.com/recap/gov.uscourts.cand.407208/gov.uscourts.cand.407208.1.0.pdf>;

³ Getty Images vs. Stability AI, available at: <https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/legaldocs/byvrlkmwvne/GETTY%20IMAGES%20AI%20LAWSUIT%20complaint.pdf>;

⁴ <https://chatgpt.com/auth/login>, <https://www.midjourney.com/home>, <https://openai.com/index/dall-e-2/>;

⁵ Bengio, Y., Major tech leaders call for six-month pause on advanced AI development in open letter, <https://betakit.com/yoshua-bengio-major-tech-leaders-call-for-six-month-pause-on-advanced-ai-development-in-open-letter/>;

O vprašanjih, ali so stroji lahko avtorji, so razpravljali in debatirali akademiki in strokovnjaki na različnih forumih^{6 7 8 9 10 11 12}, pri tem so strokovnjaki za umetno inteligenco razlagali, da je na tej stopnji tehnološke umetnosti umetna inteligenca le orodje: sicer izjemno močno in postaja eksponentno močnejše, a brez samozavedanja.¹³ Še niti dve leti nista minili, odkar je orodje ChatGPT dano na trg, pa se je klima spremenila: prvotnega navdušenja ni več: širša javnost in predvsem prizadeti deležniki ter posledično tudi zakonodajalci so bistveno bolj kritični in zahtevajo, da se red, ki ga je zamajala ta nova močna tehnologija, obnovi (karkoli že to pomeni).

Avtorji - ali pravilneje imetniki avtorskih pravic, predvsem imetniki avtorskih pravic v zabavni industriji, ki hočejo "kos pogače" - so zelo razburjeni in zelo glasni. V EU svoje zahteve najglasneje zagovarjajo organizacije za kolektivno upravljanje pravic, ki za svoj stari poslovni model pričakujejo nove dobičkonosne priložnosti. Njihovo potencialno vlogo po naključju ali morda celo namenoma krepijo tisti, ki menijo, da bi lahko zapletene težave z avtorskimi pravicami v generativni umetni inteligenci, ki lahko močno vplivajo na njeno izdelavo, enostavno rešili, če bi kolektivnim organizacijam zaupali upravljanje vprašanj glede odobritve avtorskih pravic. Zagovorniki takšnih rešitev imajo napačno predstavo o današnjem delovanju organizacij za kolektivno upravljanje pravic in popolnoma zanemarjajo njihovo prevečkrat zelo netransparentno delovanje, visoke stroške, nepravično delitev zbranih sredstev in dokumentirano neučinkovitost. Toda to je drugo vprašanje, ki ni del tega kratkega prispevka, čeprav je izjemno pomembno.

Umetna inteligenca spreminja način našega življenja, poslovanja, učenja, zabave, nakupovanja, dela, vadbe ... in bo še naprej drastično spreminjala gospodarski in družbeni razvoj. Mnogi govorijo o velikih koristih, ki jih prinaša, hkrati pa opozarjajo na tveganja. V prihodnosti moramo vse premisliti.¹⁴ Situacija, da trenutno le korporacije odločajo o tem, kakšna vrsta generativne umetne inteligence se ustvarja, je zaskrbljujoča in ne obravnava resničnih potreb človeštva in planeta. Številni zakonodajalci poskušajo regulirati umetno inteligenco, EU je med prvimi, ki se je problema lotila celovito z Aktom EU

⁶ Gervais, D. (2020). Is Intellectual Property Law Ready for Artificial Intelligence? GRUR International, 69(2), 117–118. Available at <https://doi.org/10.1093/grurint/ikz025>;

Yanisky-Ravid, S. in Velez-Hernandez, L. A. (2018). Copyrightability of Artworks Produced by Creative Robots, Driven by Artificial Intelligence Systems and the Originality Requirement: The Formality-Objective Model. Minnesota Journal of Law, Science & Technology, 19(1). Available at <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1437&context=mjlst>,

Vezina, B. in Moran, B. (2020). Artificial Intelligence and Creativity: Can Machines Write Like Jane Austen? Creative Commons. Available at <https://creativecommons.org/2020/08/10/can-machines-write-like-jane-austen/>;

White, C. in Matulionyte, R. (2020). Artificial Intelligence Painting The Bigger Picture For Copyright Ownership. Australian Intellectual Property Journal Update, 30, 4. Pridobljeno na: <http://sites.thomsonreuters.com.au/journals/2020/08/04/australian-intellectual-property-journal-update-vol-30-pt-4/>, Bogataj Jančiči, M., Ali je lahko umetna inteligenca avtor avtorskega dela?;

⁷ Guadamuz, A. (2017). Do androids dream of electric copyright? Comparative analysis of originality in artificial intelligence generated works. Intellectual Property Quarterly, 2017 (2), 169–186. Available at <http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/66693/>;

⁸ European Commission. (2020). Trends and Developments in Artificial Intelligence, Challenges to the Intellectual Property Rights Framework. Available at <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/trends-and-developments-artificial-intelligence-challenges-intellectual-property-rights-0>;

⁹ Yanisky-Ravid, S. in Velez-Hernandez, L. A. (2018). Copyrightability of Artworks Produced by Creative Robots, Driven by Artificial Intelligence Systems and the Originality Requirement: The Formality-Objective Model. Minnesota Journal of Law, Science & Technology, 19(1). Available at <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1437&context=mjlst>;

¹⁰ Vezina, B. in Moran, B. (2020). Artificial Intelligence and Creativity: Can Machines Write Like Jane Austen? Creative Commons. Available at <https://creativecommons.org/2020/08/10/can-machines-write-like-jane-austen/>;

¹¹ White, C. in Matulionyte, R. (2020). Artificial Intelligence Painting The Bigger Picture For Copyright Ownership. Australian Intellectual Property Journal Update, 30, 4. Pridobljeno na: <http://sites.thomsonreuters.com.au/journals/2020/08/04/australian-intellectual-property-journal-update-vol-30-pt-4/>;

¹² Bogataj Jančiči, M., Ali je lahko umetna inteligenca avtor avtorskega dela? Pravo in umetna inteligenca : vprašanja etike, človekovih pravic in družbene škode , Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, 2021, available at <https://www.ipi.si/wp-content/uploads/2023/03/Ali-je-lahko-umetna-inteligenca-avtor-avtorskega-dela-zadnja-verzija-pred-objavo.pdf>;

¹³ European Commission. (2020). Trends and Developments in Artificial Intelligence, Challenges to the Intellectual Property Rights Framework. Pridobljeno na: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/trends-and-developments-artificial-intelligence-challenges-intellectual-property-rights-0>, see also Gervais, D. (2020). Is Intellectual Property Law Ready for Artificial Intelligence? GRUR International, 69(2), 117–118. Pridobljeno na: <https://doi.org/10.1093/grurint/ikz025>;

¹⁴ Žerdin, A., Umetna inteligenca ne sme biti zgolj posel. Delovati mora v skupno dobro, interview dr. Maja Bogataj Jančič, Sobotna Priloga, December 2, 2023;

o AI, ki vsebuje tudi določbe o avtorskih pravicah.¹⁵ Zakonodajalci so pripravljene ukrepati in zdi se, da je od starih mehanizmov, ki so že na voljo, varstvo avtorskih pravic (poleg pravic do zasebnosti in varstva osebnih podatkov) videti kot priročno orodje za ponovno uravnoteženje obstoječih privilegijev.

Ali je "ta mehanizem" res pravi, da pomaga "spraviti stvari v red"? Ali "treniranje" strojev na podatkih, natančneje na avtorsko varovanih vsebinah, predstavlja avtorskopravno relevantno dejanje ali ne? Ali pa je "treniranje" strojev na vsebinah enako kot branje? Različne jurisdikcije obravnavajo ta vprašanja različno. V Združenih državah Amerike velja načelo poštene uporabe (*fair use*), kar pomeni, da če uporaba izpolnjuje štiri pogoje poštene uporabe (namen in značaj uporabe, narava avtorsko varovanega dela, količina in pomembnost uporabljenega dela ter učinek uporabe na potencialni trg), uporabnikom ni treba obvestiti ali zahtevati dovoljenja od imetnika avtorskih pravic.¹⁶ Ali "treniranje" generativnih modelov umetne inteligence na avtorsko varovanih delih sodi pod pošteno uporabo, je bilo preizkušeno v več sodnih primerih.¹⁷ EU to problematiko ureja drugače: evropski avtorskopравни sistemi ne priznavajo koncepta poštene uporabe, ampak urejajo ravnovesje avtorskih pravic z izjemami in omejitvami izključnih avtorskih pravic. Izjeme TDM so bile po vsej Evropi uvedene s členoma 3 in 4 Direktive o avtorskih pravicah na enotnem digitalnem trgu (Direktiva DSM)¹⁸, ki so ju članice EU implementirale v svoje zakone o avtorskih pravicah. Trenutno v EU še potekajo razprave, kako natančno bo določen postopek glede »opt-out« postopka, to je postopka, s katerim bodo imetniki pravic izločili svoja avtorska dela iz sistema v zvezi s splošno izjemo, kar bo zelo vplivalo na pogoje ustvarjanja generativne umetne inteligence v EU.¹⁹ Še pred uvedbo izjem DSM je več držav EU že poznalo izjeme TDM. Nemčija je omogočila TDM pod določenimi pogoji, predvsem za znanstvene raziskave; Francija je imela posebne določbe TDM za javne raziskovalne organizacije; Irska pa je zagotovila izjemo TDM, usmerjeno v nekomercialne raziskave.²⁰ Velika Britanija je bila prva v EU, ki je določila izjemo TDM za nekomercialne raziskovalne namene.²¹ Japonska je leta 2009 uvedla široko izjemo TDM in jo leta 2018 razširila. Izjema dovoljuje uporabo avtorsko varovanih podatkov za testiranje in analizo, vendar ne razlikuje izrecno med zakonito in nezakonito dostopno vsebino. Poleg tega izjema ne velja, če uporaba podatkov omogoča "užitek" ali koristi od avtorsko varovane vsebine, kar je v skladu s tristopenjskim testom Bernske konvencije. Poudarjen je pomen zakonitega dostopa do podatkov in podano je opozorilo pred uporabo piratske vsebine, kar kaže, da so lahko razvijalci umetne inteligence odgovorni za kršitev, če zanemarijo to dolžnost skrbnega ravnanja.^{22 23}

Zdi se, da je ureditev vprašanja, ali je ali bo strojno "treniranje" dovoljeno za vse namene, odvisna predvsem od odnosa do umetne inteligence v družbi in moči stare zabavne industrije: družbe, ki umetno inteligenco dojemajo kot rešitev svojih prihodnjih težav, si prizadevajo zgraditi bolj prijazno okolje.

¹⁵ Keller, P., A first look at the copyright relevant parts in the final AI Act compromise, available here:

<https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/12/11/a-first-look-at-the-copyright-relevant-parts-in-the-final-ai-act-compromise/>;

¹⁶ Mark Lemley, [How Generative AI Turns Copyright Law Upside Down](#), *Science and Technology Law Review*, volume 25, no 2 (2024).

Published 5 June 2024., Henderson, Peter and Li, Xuechen and Jurafsky, Dan and Hashimoto, Tatsunori and Lemley, Mark A. and Liang, Percy, *Foundation Models and Fair Use* (March 27, 2023). Stanford Law and Economics Olin Working Paper No. 584, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4404340> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4404340>, Matthew Sag, *Fairness and Fair Use in Generative AI*, 92 *Fordham L. Rev.* 1887 available here <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol92/iss5/7/>, Matthew Sag, *Copyright Safety for Generative AI*, 61 *Hous. L. Rev.* 295 (2023), available here https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4438593;

¹⁷ Klosek, Katherine: *Training Generative AI Models on Copyrighted Works Is Fair Use*, URL: <https://www.arl.org/blog/training-generative-ai-models-on-copyrighted-works-is-fair-use/>;

¹⁸ Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>;

¹⁹ Keller, P., *Considerations for opt-out compliance policies by AI model developers*, Open Future Policy Brief, 2024, available at https://openfuture.eu/wp-content/uploads/2024/05/240516considerations_of_opt-out_compliance_policies.pdf;

²⁰ Margoni, Thomas; Kretschmer, Martin: *A Deeper Look into the EU Text and Data Mining Exceptions: Harmonisation, Data Ownership, and the Future of Technology*, URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3886695

²¹ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/section/29A>;

²² Stephens, Hugh: *Japan's Text and Data Mining (TDM) Copyright Exception for AI Training: A Needed and Welcome Clarification from the Responsible Agency*, URL: <https://hughstephensblog.net/2024/03/10/japans-text-and-data-mining-tdm-copyright-exception-for-ai-training-a-needed-and-welcome-clarification-from-the-responsible-agency/>;

²³ Senftleben, Martin: *AI Act and Author Remuneration – A Model for Other Regions?*;

Odgovor na vprašanje, ali lahko avtorske pravice spravijo umetno inteligenco na kolena, še zdaleč ni jasen. Režim avtorskih pravic se lahko izkaže za veliko bolj usodnega za "treniranje" generativne umetne inteligence, zlasti potem ko je *New York Times* vložil tožbo zaradi kršitve avtorskih pravic proti Microsoftu in OpenAI, v kateri skupaj z drugimi obtožbami *New York Times* trdi, da Microsoft in OpenAI kršita avtorske pravice, ko "trenirata" svoje velike jezikovne modele (*large language models - LLM*) na gradivu, varovanem z avtorskimi pravicami *Times*-a.²⁴

Poleg avtorskopравnih ovir se zdi, da se lahko še bolj usodni za razvoj generativne umetne inteligence izkažeta vsaj dve dodatni okoliščini: ena je gromozanska arogantnost lastnikov umetne inteligence, ki je niti ne poskušajo skriti, druga pa pomanjkanje pragmatične koristi za njihove nasprotnike v tem procesu izdelave generativne umetne inteligence, ki so jo imeli prej v poslu poslovnega modela iskalnikov.

Arogantnost najbolje dokazuje konflikt, ki je izbruhnil, ko je OpenAI brez dovoljenja uporabil glas Scarlett Johansson.²⁵ Igralka je dejala, da je bila "pretresena, jezna in ni mogla verjeti", da ima posodobljena različica ChatGPT, ki lahko posluša govorne aktivnosti in se odzove verbalno, glas, ki je "strašljivo podoben" njenemu. Open AI se je z njo pogajal, vendar je ponudbo zavrnila iz osebnih razlogov. To OpenAI ni ustavilo pri nadaljevanju in izvršni direktor Sam Altman se je celo pohvalil z navezavo na avtorskopravno oviro, ko je na družbenem omrežju X na dan predstavitve objavil: "her", kar je sklicevanje na Johanssonovo značilno vlogo v filmu *Her* iz leta 2013.

Pomanjkanje pragmatične koristi je najbolje pojasniti z analizo trenutnega poslovnega modela iskalnikov. Zdi se, da iskalniki, vsaj v EU, nimajo trdne avtorskopравne podlage za svoje delovanje. Izjema za začasno reproduciranje ne more predstavljati zakonske podlage, saj ni izpolnjen noben pogoj, da reprodukcije "nimajo samostojnega gospodarskega pomena".²⁶

Vendar iskalniki v EU delujejo enako kot drugod že več kot dve desetletji. Zdi se, da sta družba in gospodarstvo zaradi njihove "temeljne pomembnosti za naše življenje v 21. stoletju" in ker je "takšen proces ključnega pomena za gospodarsko in družbeno blaginjo", našla način, kako premagati avtorsko oviro. Še vedno je težko, vsaj v EU, trditi, da je njihova pravica do delovanja izrecno navedena in varovana v zakonodaji EU: v avtorskih zakonih EU ni nobene izjeme o avtorskih pravicah, ki bi zajemala dejavnosti iskalnikov, saj poštena uporaba zajema njihove dejavnosti v skladu z zakonodajo ZDA. Zdi se, da gentlemenski sporazumi nadomeščajo odsotnost jasne pravne podlage: lastniki vsebin na spletnih straneh (imetniki avtorskih pravic) dovolijo, da tehnologija iskalnikov reproducira vsako njihovo spletno stran (razen tistih, ki jih označuje robot.txt) in v zameno vsebino v lasti imetnikov avtorskih pravic najdemo lažje in hitreje. V ekonomiji pozornosti, ko vsi tekmujejo, kdo jih bo našel, ta ureditev deluje učinkovito in skoraj popolno, spodbuda za uspešno simbiozo temelji na pragmatizmu: od te simbioze imata koristi obe strani. Vendar v svetu generativne umetne inteligence lastniki vsebin nimajo nobene koristi, ravno nasprotno, generativna umetna inteligenca lahko ustvari vsebino, ki tekmuje z izvirno vsebino imetnikov avtorskih pravic. To imetnikom avtorskih pravic ne daje nobene spodbude, da bi dopuščali kopiranje njihove vsebine za "treniranje" strojev. Poleg tega se zdi vse bolj očitno, da lastniki umetne inteligence ne spoštujejo več niti gentlemenskih dogovorov, ki temeljijo na robot.txt.²⁷

Avtorska pravica morda ne bo spravila umetne inteligence na kolena. Toda aroganten odnos lastnikov umetne inteligence in pomanjkanje pragmatične koristi imetnikov pravic lahko potisneta odločitev v

²⁴ https://nytc0-assets.nytimes.com/2023/12/NYT_Complaint_Dec2023.pdf;

²⁵ Milmo, D., Scarlett Johansson's OpenAI clash is just the start of legal wrangles over artificial intelligence

<https://www.theguardian.com/technology/article/2024/may/27/scarlett-johansson-openai-legal-artificial-intelligence-chatgpt>

²⁶ Searle, Nicola, Business Models and Copyright Reform: The Legal Business Model (May 13, 2020). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3599891> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3599891>;

²⁷ <https://www.businessinsider.com/openai-anthropic-ai-ignore-rule-scraping-web-content-robotstxt>.

smer, da bodo avtorske pravice postale zelo močno orodje za krotenje generativne umetne inteligence. Prepričana sem, da sodišča ne bodo pod vplivom teh dejavnikov in bodo v zadevah, o katerih trenutno odločajo, vestno presojala vse štiri pogoje poštene uporabe. Sodišča zavezuje spoštovanje prava v pravni državi (*rule of law*). V nasprotju s sodniki zakonodajalci sledijo drugačnim pravilom: nagnjeni so k poslušanju glasov svojih volivcev (demosa): in volivci, v tem so sicer zlasti glasne industrije, ki temeljijo na avtorskih pravicah oziroma avtorske pravice uporabljajo kot produkcijsko sredstvo (založniška industrija, glasbena industrija, industrija zabave in kolektivne organizacije za upravljanje avtorskih del), so zelo zahtevni. To zahtevajo ne glede na morebitne visoke družbene stroške, ki jih lahko njihove zahteve prinesejo drugim – namreč previsoko zvišanje stroškov za izdelavo generativne umetne inteligence.

Kako visok bo strošek, bo določil zmagovalec v spopadu med staro industrijo avtorskih pravic, ki že leta prepričuje zakonodajalce, da je od nje odvisno preživetje kulture narodov, in novo industrijo umetne inteligence, katere pomen napihujejo obljube, da lahko doprinese k napredku človeštva.

Človeštvo in planet potrebujeta zelo razumnega in zelo razgledanega zakonodajalca, ki bo sposoben uravnotežiti interese različnih deležnikov in ne samo teh dveh industrij in bi imel dovolj moči za vzpostavitev novega režima, ki bi izpolnil obljube umetne inteligence in se izognil njenim tveganjem. V tem procesu bi morala zakonodaja o avtorskih pravicah igrati veliko bolj omejeno vlogo in vsekakor ne bi smela biti tista, ki bo spravila umetno inteligenco na kolena.